

DEGNE OG DEGNEKAAR I 18. AARHUNDREDE

Bidrag til Degneembedets Historie i Sønder Næraa Sogn

Af Otto Andersen

I Sønder Næraa og Aarslev Sogne forrettedes Degnetjenesten oprindelig, som i alle Sogne beliggende inden for en Afstand af 2 Mil fra Odense, af en Løbedegn fra denne Bys Latinskole. Hver Søn- og Helligdagsmorgen kunde man se disse Løbedegne i deres sorte Klæder, de hørte jo paa en Maade med til Gejstligheden, pile ud ad Vejene til deres Gerning ved Omegnens Kirker. Det var Disciplene i Skolens ældste Klasser, der anvendtes til denne Degnetjeneste. Adskillige af dem var fuldvoksne, skæggede Karle, højt oppe i Tyverne, og ikke sjældent var der vidtløftige Fyre iblandt, egentlig ikke allerbedst skikkede til Gerningen. Var der Kroer, lovlige eller af Jacob Skomagere Slags, at falde ind i undervejs, maatte man ingenlunde vente, at de alle naaede frem i rette Tid. Og selv om de gjorde det, saa hændte det baade for den ene og den anden, at han gav Møde i en Tilstand, der saare let kunde foranledige Uorden, beklagelige, ja, højst forfærdelige Optrin i Kirken. Men var han nu naaet frem, bestod hans Gerning i at gaa Præsten til Haande under Gudstjenesten og undervise „det unge Bondefolk udi Børnelærdommen“.

En Forordning af 1555¹ siger følgende om denne Side af Degnens Virksomhed: „Skal hver Sognedegn paa Landsbyen være pligtig at oplæse Catechismum først i sin blotte Text og saa et Stykke af Luthers liden Catechismi Forklaring hver Søndag og Højtidsdag, straks han haver ringet anden Gang, for de unge Folk, som da til-

¹ Holger Fr. Rørdam: Danske Kirkelove, I, S. 468.

stede er, hvad heller de er mange eller faa, den Stund Præsten skrifter Folket i Koret. Dette skal Degnen gøre i sin Sognekirke neder ved Funten.“

Denne ene Times Børnelærdom om Ugen var gennem Aarhundreder saa at sige vor Bondealmues eneste Undervisning.

Det økonomiske Grundlag for Løbedegnens Virksomhed her i Næraa og Aarslev Sogne var foruden de sædvanlige Indkomster — Degnetrave, Offer, Paaskerente, Midsommerstiende m. m. — Landgilden af to Boler, Degnebolet i Næraa By og en Slags Annexbol i Aarslev, begge „fra Arilds Tid liggendes til Degnetjenesten“, som det hedder. Nogen stor Indtægt har disse Boler med deres smaa Jordlodder sikkert ikke bragt Degneembedet.

I 1637 vides Degnebolet i Næraa at have gjort Tjeneste som en Slags Enkesæde for Præstekonen Anne Hr. Hanses, hvis Mand, Hans Hansen, var død efter 36 Aars Præstegering i Sognet.² I en Skrivelse fra Lensmanden af 12. Februar hedder det nemlig saaledes: „Haver jeg bevilget og tilladt, at Anne afgangne Hr. Hanses maa bekomme det Degnebolig der i Byen at bo udi, dog at hun haver det i Degnens Vilje og Minde baade med Stedsmaal³ og Landgilde for Husrum og Jorden, dertil er beliggende.“⁴ Anne Hr. Hanses er aabenbart blevet for gammel til at ægte Eftermanden i Kaldet. Hun maa rykke ud af Præstegaarden og tage til Takke med den mere beskedne Degnebolig.

Men tilbage til Løbedegnene! Vi kender Navnene paa et Par Stykker af de „fattige Skolepersoner“, der hver Aarets Søn- og Helligdag maatte slide Støvlesaalerne den to Mil lange Vej frem og tilbage. Omkring 1630 hedder han *Holger Boyesen*.⁵ Han blev senere Kappellan i Kerteminde. 30 Aar senere er det *Hans Gjødesen*.⁵ Han blev den sidste, idet man nu aabenbart finder denne Ordning utilfredsstillende og — adskillige Aar før Christian d. 5. ganske afskaffer Løbe-

² Hans Hansen var 1599—1636 Præst i Sdr. Næraa og Aarslev.

³ Stedsmaal = Indfæstning.

⁴ Fyns Bispearkiv. Aasum Herreds Breve, Landsarkivet.

⁵ Kirkehist. Saml. 5. R., III, S. 67 og 70.

degnene — ansætter en Substitut, Stedfortræder, der rykker ind i Degnebolet og overtager Løbedegnens Bestillinger, men stadig af de kummerlige Indtægter maa svare en Afgift til Skolen i Odense. Landet over red Latinskolerne i hine Tider de fattige Degnekald som Marer, og utallige er de Veklager, der opsendes over de trykkende Afgifter.

Den første Substitut, hvilket i Praxis altsaa vil sige: fastboende Degn, der ansættes her i Næraa og Aarslev, hed *Frans Danielsen*. Han undertegner sig pynteligt Franciscus Danielis og er da sikkert Studiosus. Hans Virksomhed i Sognene blev af meget lang Varighed, idet han tiltraadte Bestillingen senest 1664 og fortsatte den til sin Død 1706.

Den 3. April 1701 indsender Frans Danielsen til Aasum Herreds Provsti en Fortegnelse over Degneembedets Indtægter. Den lyder saalunde i Tidens lidt snørklede Stil⁶:

„Besidder Degneboliget som tilligger i hver Mark nogle Stykker Jord, i Matriculen 1 Tønde, 2 Skp., 2 Fjdk., 2 Alb. Nok bekommer jeg af Aarslev og Næraa Sogne 14 Td. Byg og leverer deraf til Skolen i Odense 9 Td.

Midsommers Tiende: somme Aar kan jeg bekomme Lam: 5.

Paaskerente: intet mere af hver Helgaard end en halv Snes Æg.

Til Offers: intet kan faa mere end næppelig 3 Slettedaler.

Tiendegæs: bekommer jeg undertiden 6.

Degneboliget, som findes i Aarslev, nyder jeg slet intet af, uden der kan findes undertiden 1 Tiendelam.

Dette bekender jeg med egen Haand underskreven.

Næraa den 3. Aprilis Anno 1701.

Frantzt Danielsøn.“

Det vilde ikke være saa ligetil at omsætte disse for os temmelig kuriøse Indtægtsposter i Kroner og Ører af i Dag. Men vi kan i

⁶ Aasum Herreds Provsti: Indkomne Breve fra forskellige 1707—1818. Landsarkivet.

hvert Fald forstaa, at Kaarene her i Næraa Degnebolig, som de allerfleste andre Steder, har været meget smaa. Og dog har Degnefolkene sikkert nydt en vis Anseelse. Frans Danielsen har efter alt at dømme været en duelig og respektabel Mand. Hans Hustru, Margrethe, bærer ligesom Præstekonen ofte Børn til Daaben, baade i Næraa og Aarslev Kirke.

Da Franz Danielsen døde i 1706,⁷ efter mere end 40 Aars Degnegerning, blev han efterfulgt af sin Søn, *Christoffer Frandsen*, der dog allerede døde 1716, kun 30 Aar gammel.⁸ Tilbage sad Enken, Valborg Hansdatter, med fire Smaabørn og en Pension af Degneembedet paa siger og skriver 10 Mark.⁹ Ja, man regnede med Smaapenge i hine Tider, og Gud maa vide, hvad hun og Børnene egentlig har levet af. En pæn Begravelse fik hun dog, da hun døde i 1739, idet hun ifølge Kirkebogen nedsattes i Kirken,¹⁰ ligesom andre Standspersoner.

Christoffer Degns Efterfølger blev *Jacob Møller*, der sad i Embedet i ikke mindre end 46 Aar, lige til 1762. Ogsaa for ham blev Kaarene i Begyndelsen trange. En Indberetning af 1722 lyder ikke netop opmuntrende¹¹:

„Degnekorns Indkomst af S. Næraa og Aarslev Sogne: Næraa 11 Td. 3 Skp., Aarslev 4 Td. 4 Skp. Ialt 15 Td. 7 Skp. — Nok af tvende smaa Græsmøller¹² i Næraa Sogn, af hver Mølle 1 Skp.

Deraf penseres (ydes) til en Discipel i Odense Skole aarlig: 9 Td. Byg. Nok foruden penseres aarligen til Degneenken Valborg sal. Christopher Frandsens 10 Mark danske, hvilket i Ydmyghed for-

⁷ Ifølge Kirkebogen begravet 18. Juni 1706.

⁸ Begravet 28. April 1716. Kirkebogen.

⁹ Aasum Herreds Provsti: Diverse Sager 1722—1818. Landsarkivet.

¹⁰ 18. September 1739. Kirkebogen.

¹¹ Aasum Herreds Provsti: Diverse Sager 1722—1818. Landsarkivet.

¹² Vinter- eller Græsmøller var kun i Drift om Vinteren, da Mølle-dammen om Sommeren skulde henligge til Græsning for Byhjorden. Først naar Ævred var opgivet, og Kvæget kunde søge Græsning andetsteds, maatte Stigbordet sættes. 1. Maj skulde det optages igen. De to Møller var Næraa Vandmølle, mellem Næraa og Aarslev, nu nedlagt, og Tarup Vandmølle, begge drevet af Vindinge Aa, der løber gennem Sognet. Om Græsmøller se iøvrigt Danske Lovs 5. Bog, 11. Kap., 2. Artik.

modes og at maatte considereres, ssaasom Degnekaldets Indkomster ikkun ellers er ringe.“

Men omkring 1740 har Jacob Møller faaet en efter Forholdene ret betydelig Forbedring af sine Indtægter, idet han foruden Degneembedet ogsaa overtog Stillingen som Skoleholder i Næraa Sogn.

Da Torpegaardens Ejer, Peder Hovenbeck, i Januar Maaned 1737 laa paa Dødslejet, havde han — følgende det gode Eksempel, der var givet af Kong Frederik d. 4. med Oprettelsen af Rytterskolerne og af mange Godsejere rundt om i Landet — besluttet at oprette en Skole i Næraa By. Peder Hovenbecks Fundats af 15. Jan. 1737¹³ skal her citeres i Uddrag, da den giver et godt Indtryk af den Offervilje, ikke faa af Tidens Godsejere — og her endda en af de mindre — udviste overfor vor hidtil saa sørgeligt forsømte Almueundervisning, og af den Alvor, hvormed de gik til Opgaven.

Om Skolebygningen hedder det: „Det Hus af 6 Fag bestaaende, som jeg i forbigangen Aar haver ladet opbygge paa Næraa Kirkegaard, giver og forærer jeg til et Skolehus for Sønder Næraa Sogns Ungdom og Danske Skoleholdere til fornøden Husværelse, uden ringeste Afgift deraf at svare i nogen Maade til mig og mine Efterkommere, Torpegaards Ejere, og uden nogen Prætension derpaa i nogen Maade at gøre af mig eller mine Arvinger, saa at samme Hus til Verdens Ende skal forblive til et Skolehus, kvit og frit, og af mig og mine Efterkommere, Torpegaards Ejere, forsvarlig holdes vedlige og altid i saa god en Stand, som jeg det nu sat haver. Skulde det nogen Tid (som Gud forbyde) ved ulykkelig Ildebrand blive ganske ødelagt, da forbinder jeg i lige Maade mig og mine Efterkommere, som da ejer Torpegaard, Huset igen paa egen Bekostning, saasnart muligt er, at lade opbygge og i fuldkommen god Stand at sætte.“

Til Skoleholderens Løn og Ophold hensætter han en Kapital paa 200 Rigsdaler, „som evindelig som først prioriteret skal blive bestaaende i min Hovedgaard Torpegaard“. Af denne Kapital skal der saa hvert Aars Mikkelsdag udbetales Skoleholderen „5 pro cento, som

¹³ Hans de Hofman: *Fundationer V*, S. 258.

bliver 10 Rdlr. udi god, gangbar Mønt“. Desuden skal de Forældre, der har Raad, yde Skoleholderen „Salarium, ligesom i andre Skoler Skik er, nemlig for hvert Barn, som læser, om Ugen 2 Skilling, og naar de skriver eller regner, da ugentlig 4 Skilling.“

Peder Hovenbeck forbeholder sig og sine Efterkommere „Ret og Magt at udvælge og constituere, nu og herefter, en skikkelig og bekvem Karl til Skoleholder for og udi denne af mig oprettede danske Skole.“

Forældrene skal flittigt holde deres Børn til Skole, „i det ringeste fra deres 4. til 10. Aar“, og de modvillige skal mulkteres og straffes, „til hvilken Ende Skoleholderen hver Løverdags haver at give Præsten en Fortegnelse paa de Børn, som den Uge haver været i Skole“.

Otte Dage efter at have underskrevet denne Fundats døde Peder Hovenbeck (22. Jan. 1737)¹⁴. Han naaede dog forinden at ansætte en ung Mand ved Navn *Jacob Strøbyberg*¹⁵ som Skoleholder. Denne synes virkelig at have været en „skikkelig og bekvem Karl“, thi da han efter tre Aars Forløb drager bort til anden Virksomhed, sker det med det bedste Skudsmaal.

Denne Skoleordning, tilvejebragt ved Enkeltmands fortjenstfulde Indsats, blev dog kun kortvarig. Netop i disse Aar forbereder Regeringen sit store Fremstød til en Forbedring af Almuens Undervisning. Det kom med Forordningen af 23. Jan. 1739, der paabyder en almindelig Indretning af Skoler overalt paa Landet. Men allerede Aaret efter sker Tilbagetoget med Forordningen af 29. April 1740, der kuldkafter hele Ordningen. Man har indset, at den oprindelige Plan vilde blive for dyr og uigennemførlig paa Grund af Modvilje fra Godsejernes Side.

Det overlades nu nærmest til dem at skønne over, hvor meget der hvert enkelt Sted skal ofres paa Skole og Undervisning.

Den 26. April 1741 samles i Højby Præsterne fra Aasum Herred

¹⁴ Den 12. Febr. blev han ifølge Kirkebogen begravet „i den aabne Begravelse i Kirken“.

¹⁵ Født 1716, død 1799, Søn af Sognepræst i Kerte Jørgen Christophersen Strøbyerg og Pernille Pedersdatter Krog (se Familien Strøbyerg, 1662—1920).

med Lodsejerne eller deres Fuldmægtige for at overveje, hvorledes Forordningens Bestemmelser kan udføres.¹⁶ For Næraa Sogn mødte Sognepræsten Hr. Oluf Stødt¹⁷ „tilligemed velædle Hr. Borgmester Simonsens, som Ejer af Torpegaard, hans Fuldmægtig, navnl. Peter Lind.“

Sognepræsten saavel som Degnen ønskede, „at saafremt Skoleholder Strøyberg kunde fra Næraa blive forsynet med en anden ligesaa god Skole, at Degnen Jacob Møller maatte da bekomme Skolen med hvad Indkomster, Lodsejerne fandt for godt at tillægge efter Forordningen, særdeles saasom var fornummet, at der gøres Forslag om at drage Annekssognet Aarslev derfra og at lægge det fra Aasum Herred til Højrup Sogn udi Vinding Herred.“¹⁸ Borgmester Simonson gik ind paa Forslaget, og da Strøyberg fik andet Embede, overtog Degnen Jacob Møller ogsaa Skoleholderembedet med 10 Rdlr. aarlig Løn, foruden Smaaskillingerne for de Børn, der lærte at skrive og regne. Det er maaske denne Forbedring af Lønnen, der gør, at Kaarene her i Næraa Degnebolig bliver taalelige. At dette er Tilfældet, kan bl. a. sluttes deraf, af Møllers Børn af første Ægteskab med Mette Herlufsdatter ved hans Død alle var kommet rigtig godt efter det. Af Sønnerne var Herluf, den ældste, da Sogndegn for Balslev og Ejby Menigheder, Tøger var Sognepræst til Astrup, Tulstrup og Hvilsted i Aarhus Stift, Arent Borger og Guldsmed i Aarhus, Datteren Malene conditionerede i Nyborg.¹⁹ Da Møller i 1751 blev Enkemand,²⁰ giftede han sig igen med Inger Margrethe Carstensdatter, der tjente paa Torpegaard. Men om hende senere.

Inden vi forlader den gamle Degn og Skolemester, vil vi kigge indenfor i hans Hjem og se, hvordan der saa ud.²¹

¹⁶ Aasum Herreds Provsti: Diverse Sager 1722–1818. Landsarkivet.

¹⁷ Oluf Frandsen Stødt var 1741–48 Præst i Sdr. Næraa og Aarslev. Han døde som Præst i Gudbjerg 1773 (Wiberg).

¹⁸ Først i 1857 udskiltes Aarslev fra Sdr. Næraa og blev Anneks til Sdr. Højrup.

¹⁹ Mette Herlufsdatter blev ifølge Kirkebogen begravet 30. Dec. 1751, 64 Aar gammel.

²⁰ Skifte af 16. Juli 1762. Aasum Herreds gejstl. Skifteprotokol. Landsarkivet.

²¹ Skifte af 16. Juli 1762. Aasum Herreds gejstl. Skifteprotokol. Landsarkivet.

Degneboligen har rummet følgende Lokalteter: Dagligstue, Storstue, Bryggers, Spisekammer og Kælder. I Dagligstuen stod et rundt Egebord paa Fod, en sort Læderstol og fire Træstole med Halm-sæder. Langs Stuens tre Vægge stod et Slagurværk, en Jernkakkellovn med Tud, et lidet Skab med to Laager, og der hang et lidet Spejl i Ramme. Hele den ene Væg har været optaget af det store Skabsengested med Hvergarns Omhæng og velforsynet med Dynner og Puder. Som man ser, ret tarveligt var det hele. Men hyggeligt kan her godt have været, en Højtidsdag, naar Degnen, hjemvendt fra Kirken, sad ved Bordet i Lænestolen, iført sin sorte Klædeskjole, og Solen skinnede ind over det hvide, sandstrøede Gulv. Storstuen har rummet slet ikke saa lidt. To Himmelsenge med Gardiner og Kappe fyldte godt op. Af andre Møbler var der et gammelt, rundt Fyrrebord paa Fod, et blaat Thebord af Eg, 6 Bagstole, en gl. Læderlænestol, en gl., indlagt Dragkiste, en grøn Fyrrekiste. I en tredie Kiste, en stor, rødmalet af Eg, finder vi sammen med 3 gamle Parrykker og adskillige andre, noget medtagne Effekter, Degnens Bogsamling: en gammel, defekt Bibel, Naurs „Julestue“, 5 Stk. andre gl. Bøger. Nogen Bogorm har han altsaa ingenlunde været, den gode Mand. Rundt om paa Borde og Kister stod: Glas og Kopper, Skaale og Spølkummer, Lysestager og farvede Glaspyramider, Husmoderens kæreste Ting, der ikke kom frem ved enhver Lejlighed.

Spisekammerets Forsyning af Service var tarvelig. Fade og Tallerkener var næsten alle af Tin. Husets eneste Genstande af ædelt Metal var 3 Sølvskeer. 5 Par Lagener, 2 Pudevaar, en Drejels Dug og 5 Servietter udgjorde hele Beholdningen af Linned.

Bryggersets indmurede „Brænde- og Bryggekedel paa ½ Td. uden Laag med Hat og Piber“, dets „liden Kerne med Mælkebøtte, Spand og Strippe“, samt Haandkværnen, der stod i Gaarden, viser Hjemmets Evne til Selvforsyning paa forskellige Omraader.

Til sidst aabner vi Stalddøren og kigger ind paa Besætningen: En broget Ko, 13 Aar gl., en sort Kvie, 4 Aar gl., 7 Faar med 7 Lam og

en Væder, 2 Svin. Ikke nogen stor Besætning, men den kan maaske have været bedre i Degnens Velmagtsdage.

Den 17. Juni 1762 døde Jacob Møller, 72 Aar gl. Han blev begravet den 23. Juni, og allerede en Maaned efter, den 24. Juli, trolovedes hans Enke med Efterfølgeren i Embedet, Mons. *Johan Wilh. Zeitz*. Den 1. Oktober s. A. viedes de.

Ja, man var hurtig i Vendingen i de Tider. Og praktisk. Nu undgik Inger Margrethe at blive sat paa Pension, ingen misundelsesværdig Lod dengang, og Zeitz kan rykke ind i Degneboligen og overtage ikke alene Embede og Bestilling, men ogsaa Enke og to Smaabørn²², Indbo og Besætning, alt efter Jacob Møller. Zeitz var Student og formodentlig Søn af en hvervet tysk Soldat eller Underofficer. Hans Virksomhed som Degn og Skoleholder i Næraa blev kun kortvarig, idet han døde allerede efter 3 Aars Forløb, den 30. Maj 1765, 36 Aar gammel.²³

For anden Gang blev Inger Margrethe Enke, og nu var det Alvor. Hun havde i Ægteskabet med Zeitz født Sønnen Vincents²⁴ (opkaldt efter Patronen, Kapt. V. v. Steensen til Torpegaard), og tre Maaneder efter Mandens Død kom Datteren Wilhelmina²⁵ til Verden. Den stakkels Kone maa nu flytte ud af Degneboligen med sine Børn og en Pension paa 10 Sletdaler aarlig, som den nye Degn, *Peder Langberg*²⁶, skal svare hende af Embedets Indtægter. Desuden tager han Sønnen Vincents i Huset og lover at forsyne ham med „Føde, tildels Klæder, Lærdom o. s. v.“ under Opvæksten. De to Børn af første Ægteskab synes Jacob Møllers voksne Børn at have taget til sig.

Inger Margrethes Enkestand blev saa sandt ingen Dans paa Roser. 1769 beklager Kapt. Steensen sig til Biskoppen over, at Langberg

²² Bendix Ludvig Møller, født 1753, og Hedevig Elisabeth Møller, født 1756. Kirkebogen.

²³ Begravet 5. Juni. Kirkebogen.

²⁴ Født 3. Marts 1764. Kirkebogen.

²⁵ Døbt i Sdr. Næraa Kirke den 23. Okt. 1765. Kirkebogen.

²⁶ Kaldsbrev af 15. Juli 1765. Han kom til Sdr. Næraa fra Bovense Sogn, hvor han havde været Skoleholder.

ganske har misligholdt sin Forpligt og ingen Pension har betalt Enken. Biskop Ramus henviste Sagen „til Lands Lov og Ret, som dog ej blev forfulgt, formedelst Degnen da lovede at ville betale for Fremtiden.“ Men ak! Det blev kun til Løfter og tom Snak. Efter Forløbet af 18 lange og trange Aar indsender Birkedommer Trojel 10. Nov. 1787 paa Enkens Vegne til Biskoppen en underdanigst Promemoria, hvori det blandt andet hedder:

„Men som han (Langberg) stolede paa, at hans Bevis var udstedt paa slet²⁷ Papir, blev hans Løfte uopfyldt, hvilket foraarsagede, at jeg for nogle Uger siden gav mig den Ære at overlevere Deres højædle Højærværdighed en Genpart af hans skriftlige Forpligt med underdanig Begæring, at han maatte tilholdes at opfylde samme, og bad imidlertid Hr. Capt. Steensen til Sikkerhed at tilbageholde hans Skoleløn.

Degnen Langberg, herom underrettet, griber derpaa til nedrige Midler for at skille den fattige og enfoldige Enke ved hendes Ret. Han henter hende op til sig i Næraa Degnebolig, forestiller hende, at han ikke er pligtig at give hende noget, at hans Forpligt er paa slet Papir og ugyldig efter Loven m. v., smigrer for hende og lover hende Guld og grønne Skove under Helligheds Maske og derefter forelægger hende et af ham opsat Skrift, som han formaar hende til at underskrive og lader Knud Knudsen i Næraa tillige underskrive som hendes Lavvæрге, ved hvilket hun renoncerer paa al Ret efter hans Revers og lader det altsammen ankomme paa hans egen Godhed. Dog meddeler han hende tillige en Forpligt paa slet Papir og under en yngre Dato, hvorved han forpligter sig til at give hende aarligen nogen Fødevarer, som dels er ubestemt og dels vilkaarlig. Straks derefter gaar Degneenken til Hr. Capt. Steensen, og da hun der bliver underrettet om, at Hr. Captajnen havde ladet i det kgl. Rentekammer stemple Langbergs udgivne Revers, og at hun saaledes ved falske Forestillinger var blevet bedraget af Degnen, har hun under 9. Oktober sidst under egen og sædvanlige Lavværges Haands

²⁷ ustempleet.

Underskrift tilbagekaldt og protesteret imod, hvad hun var forledt til at underskrive, og som hende blev forelagt af Degnen Langberg, hvilket hun har tilsendt mig med Begæring, at jeg vilde paastaa og iagttage hendes fulde Ret.“²⁸

Hun fik sin Ret, for saa vidt som Degnen den 5. Dec. 1787 maa undertegne en ny „Forpligt“: I Stedet for de 10 Sletdaler aarlig Pension, som han ved Embedets Tiltrædelse er gaaet ind paa at yde, forpligter han sig nu til at levere Enken følgende:

„Hver Maaned et godt og velbagt Rugbrød af 12 Punds Vægt og desuden inden hvert Aars Martini Dag 2 Skpr. Malt, 2 Skpr. Byg og 2 Skpr. Havre, 2 levende, fede Gæs og til hendes Leje i Penge 2 Rdlr., hvoraf den ene betales til hvert Aars Paaske, den anden til hvert Aars Michaeli, alt af god og forsvarlig Bonitet.“²⁹

Ja, saa usle, saa usikre kunde en stakkels Degneenkes Kaar være endnu i Slutningen af 18. Aarhundrede. Men saaledes fik man dog omsider — i hvert Fald paa Papiret, om Virkeligheden er blevet stort anderledes, er vel et Spørgsmaal — Krammet paa den genstridige Degn. Først da han har underskrevet denne ny Overenskomst, erholder han sin tilbageholdte Skoleløn samt Lysepenge: 13 Rdl. 2 Mk.

Om Familien Zeitz' senere Skæbne giver Ørritslevgaards Skifteprotokol følgende triste Oplysninger: „19. Juli 1804. Skytte og Gartner her ved Gaarden Wincents Zeitz var i Dag funden død i en Tørvegrav i Egense Bys Tørvemaal, som grænser til Byens Marker, hvor han vilde gaa paa Jagt efter unge Ænder og formodentlig af Vaade og Fejltrin ulykkeligvis har tilsat Livet.“ Han er ugift, hedder det videre, og hans Moder og Søster arver hans fattige Ejendele. Moderen opholder sig i Sdr. Højrup Sogn som Almissem og er sengelig-gende paa Grund af Alderdom. Søsteren bor i Odense, gift med Peder Jørgensen, Dragon ved det fynske Regiments lette Dragoner.

Aaret efter Sønnen døde Inger Margrethe Zeitz i Sdr. Højrup, 83 Aar gl.³⁰

²⁸ Fyens Bispearkiv: Aasum Herreds Breve 1786—1821. Landsarkivet.

²⁹ Aasum Herreds Breve. Landsarkivet.

³⁰ Begravet 15. December. Sdr. Højrup Sogns Kirkebog.

Peder Langberg svang Riset i Sdr. Næraa til sin Død 1802.³¹ Hans Skole og Virksomheden der beskrives saaledes i en Indberetning til Provstiet:

„Skolebygningens Beskaffenhed er: 4 Fag Bindingsværk, opbyggt til Degneboligen, Gulvet lagt af Kampesten, som burde omlægges med brændte Sten. Bygningen har Vinduer til begge Sider, og i Skolestuen er en Jernbilægger.

Degnen Peder Langberg er 69 Aar, temmelig flittig, men hverken Seminarist eller Student.

70—80 Børn hører til Distriktet.

Der læres i Skolen: at læse, Luthers Katekismus og Lærebogen, men ikke at skrive eller regne.“³²

Det er et noget mistrøstigt Billede, der gennem disse tørre og knappe Oplysninger tegnes af vor Landsbyskoles Udviklingstrin ved Indgangen til det 19. Aarhundrede.

³¹ Begravet 28. Maj. Sdr. Næraa Sogns Kirkebog.

³² Aasum Herreds Provsti: Diverse Sager 1722—1818. Landsarkivet.